

χοῖσιν τῆς νέας γραμματείας ἀλλ' ἐν τοῖς κυριωτάτοις συμφωνεῖ τῇ παραδόσει τοῦ Λύγουστίνου καὶ τῷ ἀριστοτελισμῷ. Παραδέχεται π. χ. ὃν τῇ ὑλῇ σπερματικοὺς λόγους ἔτι δὲ τὴν σύνθεσιν τῶν πνευματικῶν ὅντων ἔξι ὑλῆς καὶ εἴδους. Μνημονεύει τῆς περὶ πολλότητος τῶν εἰδῶν θεορίας, πρὸς ᾧ ἀκτινάσει τὴν αὐγούστινην διδασκαλίαν τῆς ἐνότητος¹. ἢ ψεχὴ εἶναι μόνον εἶδος κεκοσμημένον ὥπο τῆς φύσεως διὰ πολλῶν δινύμεων².

Γ. Η ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΖΟΥΣΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

“Η μονοτοτελέσσουσα φιλοσοφία ματ’ ἐκπληρτικῆς τιχύτητος ἐπέδωκε καὶ ἀπεκράτησε τῆς ἐν τῇ Λύσει ἐπιστήμῃ καὶ ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη εἰς τὴν εὑρουτέραν ἀνάπτυξιν τῆς οὐρανιστικῆς διανοήσεως. Μικρὸν δὲ μόνον εἶρεν ἀντίστασιν ματ’ ἐκεῖνα τὰ διδάγματα, ἀτινεὶς ἀγέκειντο πρὸς παλαιοτέρας θεορίας πλαισιωνᾶς καὶ αὐγούστινείους καὶ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκολησίας. Συνεπέλεσθη δὲ ἡ μεγίστην ροπὴν πρὸς τὴν τύχην τῆς φιλοσοφίας καὶ καθόλου τῆς ἐπιστήμης τοῦ μέσου αἰῶνος σχοῦσα μετατροπὴ ἀπὸ τοῦ πλαισιωνισμοῦ καὶ αὐγούστινισμοῦ εἰς τὸν ἀριστοτελισμὸν ἐν τῷ τέγματι τῶν Λομινικανῶν³. Ο Σταγιρίτης φαίνεται ἥδη ἔχον τὸ μέγιστον κῦρος καὶ τὴν ὑπερτά την αὐθεντίαν, εἰς ᾧ ὀφειλε καὶ ὁ αὐγούστινισμὸς νὰ ὑποχωρήσῃ. Η τε φιλοσοφία καὶ ἡ θεολογία ὑπέστησαν κατὰ πάγκυ ισχυρὸν καὶ βαθεῖαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀριστοτελισμοῦ. Ἐν δὲ τῇ νέᾳ ταύτῃ προόδῳ καὶ τῇ ἀναγεννήσει τῆς ἀριστοτελικῆς διανοήσεως ἤγουντο δύο περιφανέστατοι ἄνδρες Λομινικανοί, Ἀλβέρτος ὁ μέγας καὶ Θωμᾶς ὁ Ἀκυνάτης⁴.

¹ Κατὰ τὸν R. Martin ὁ Ριζάρδος ἐν τῷ ζητήματι, ἀν τὸ ὅν ἔχει ἐν μόνον ἡ πλείστα εἶδη, μνημονεύει τρεῖς διαιρόφυους γνώμας μὴ ἐκφέρων αὐτὸς ίδειν κρίσιν.

² R. M. Martin, La question de l'unité de la forme substantielle dans le premier Collège dominicain à Oxford (ἐν R. Néo-Scol, σ. 107 Ἑ.).—Fr. Ehrle, Xenia Thomistica 3, 550 Ἑ.—Προβλ. Überweg - Geyer, σ. 400 καὶ 739.

³ Ρητέον ὅτι ἡ Σχολὴ τῶν Φραγκισκανῶν δὲν ἀπέκρουε μὲν ὅλως τὸν ἀριστοτέλη ἀλλ' ἔτασσεν αὐτὸν ἐν ἡττονι μοίρᾳ τοῦ ιεροῦ Λύγουστίνου.

⁴ Überweg - Geyer, σ. 400 Ἑ.

§ 1. Ἀλβέρτος ὁ μέγας.

1. Βίος καὶ συγγραφή. Ὁ Ἀλβέρτος ἦταν ἐπιφανοῦς οἶκου (τοῦ κόμιτος τοῦ Bollstädt) καταγόμενος ἐγεννήθη ἐν Λαυῆγη τῆς Σουηβίας τῷ 1193¹ ή κατ' ἄλλους τῷ 1206-7². Ἐν Παρισίοις ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικὴν καὶ ἰατρικήν, εἰσῆλθε δὲ ἐνταῦθα τῷ 1223 εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν. Διὰ πολλῶν καὶ μακρῶν ἀποδημιῶν συνεκλήφθη τὰς περὶ τὴν φύσιν γνώσεις αὐτοῦ καὶ εἶτα ἐδίδαξεν ἐν Κολωνίᾳ, Hildesheim, Fribourg, Regensburg καὶ Στρασβούργῳ, εἶτα δὲ πάλιν ἐν Κολωνίᾳ, ἔνθα πλὴν ἄλλων ἐσχε μαθητὴν καὶ Θωμᾶν τὸν Ἀκανάτην. Τῷ ἔτει 1245 ἐδίδαξεν ἐν Παρισίοις καὶ ἐγένετο *Magister theologiae*. Ἄλλος ἐκεῖ διέτριψε μόνον τρία ἔτη, διότι τῷ 1248 προσεκλήθη εἰς Κολωνίαν ἵνα διοργανώσῃ τὸ *studium generale*. Ἡ φήμη αὐτοῦ ὡς διδασκάλου διημέραι διεδίδετο καὶ ἀθρόοι πανταχόθεν προσέτρεζον οἱ μαθηταί³. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1254 μέχρι τοῦ 1257 ἐσχε τὸ ἀξιωμα τοῦ ἐν Γερμανίᾳ ἔξαρχου, ἐν ᾧ θέσει τόσον εὐδοκίμως καὶ τελεσφόρως εἰργάσθη, ὥστε καὶ δεύτερος Δομίνικος ἐπινοιμάσθη. Τῷ 1260 ἐκλήθη ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ τετάρτου εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπὸν θρόνον Ρεγενσβούργου, ὅπερ ἀξιωμα μετὰ δύο ἔτη ἀποθέμενος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἐν Κολωνίᾳ προσφιλές μοναστήριον, ἔνθα τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ διδακτικὴν δρᾶσιν ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θανάτου (1280).

Ο Ἀλβέρτος ἐπεκλήθη ὑπὸ τῶν ὅμιλοντων μέγας καὶ ἔλαβε τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν «*Doctor universalis*»⁴. Ὅντως δὲ διὰ τὴν

¹ Κατὰ τὴν ἀπόφασιν πολλῶν ἱστορικῶν, ως τοῦ Richard. Michael, Pelster.

² ³ Επιθ. M. *De Wulf*, Histoire de la Philos. médiév. I, 376.

³ Μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι μαρτυροῦσιν διτὶ οὐδὲν οἰκοδόμημα ἡδύνατο νὰ περιλάβῃ τοῦς ἀκροατὰς καὶ δὲ Ἀλβέρτος ἴναγκάζετο νὰ διδάσκῃ ἐν ὑπαίθρῳ.

⁴ Υπὸ τοῦ Ρογήρου Βάκωνος, καίπερ μὴ διακειμένου αὐτῷ εὑμενῶς, καὶ εἶται *primus magister de philosophia* καὶ τάσσεται παρὰ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Ἀβικένναν καὶ τὸν Ἀβερρόην (R. Bacon, *Opera inedita*, ἔκδ. Breuer, σ. 30 καὶ 327). Παραπλήσια λέγει περὶ αὐτοῦ δὲ Αἰγίδιος δὲ Lessines (*De Unitate formae* ἔκδ. De Wulf, σ. 36). Καὶ δὲ Dietrich von Kreiburg ὀνομάζει τοῦτον «dominum Albertum illum famosum» «nostri temporis stuporem et miraculum» (M. Grabmann, *Studien über Ul. v. Strasburg*, ἐν Zeits. für. Kath. Theologie, 1905).

ενδύτηται τῶν γνώσεων καὶ τὴν ἐμβούλευσαν τῆς διαγοῖς ἑδικαιοῦτο νὰ ὀνομάζηται τῶν συγχρόνων ὁ πρῶτος. Τὴν μεγάλην καὶ πολυμερῆ τοῦ ἀνδρὸς πνευματικὴν ἐνέργειαν μαρτυρεῖ τὸ πλήθις τῶν συγγραμμάτων¹ βιβλιοθήκην ὅλην ἀποτελούντων². Τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα αὐτοῦ διακρίνονται κατὰ Paingerleίς τρεῖς τάξεις, τ. εἰς λογικά³, εἰς καθαρῶς φιλοσοφικά⁴ καὶ εἰς ἡθικά⁵. Ἐκ δὲ τῶν θεολογικῶν ἔργων ἄλλα μὲν εἶναι δοctrinæ⁶ ἄλλα δὲ ἐπηγητικὰ τῆς Π. καὶ Κατινῆς Διαθήκης ἄλλα δὲ τέλος μακριτικὰ (μυστικά)⁷. Λιὸν τῶν πολυμορφών συγ-

¹ Ήσοι τῆς χρονικῆς σειρᾶς τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀλβέρτου ίδε Pelster, Keit, Studien 132 ἥξ. πρβλ. Üherweg - Geyer, σ. 407 ἥξ.

² Θαυμάζει τις τὸ πλήθις ἐπεξερχόμενος τῶν κατάλογον τῶν μοναστηρίου τοῦ Stams, ἐκδοθέντα ὑπὸ Henrige, Quellen 3. Gelehrten geschichte des Predigerordens, 153.

³ Λογικὰ εἶναι τὰ ἐπιγραφόμενα 1) De praedicabilibus ἢ Super Porphyrium 2) De praedicamentis 3) De sex principiis Gilberti Porretani 4) De divisionibus 5) Perihermenias 6) De categorieis syllogismis 7) Analytica priora 8) De hypotheticis syllogismis 9) Analytica posteriora 10) Topicæ 11) Elenchi.

⁴ Καὶ ταῦτα πάλιν διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις, ἵντοι εἰς τὰ φυσικὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ μεταφυσικά. Ἐνταῦθα ἀνίρωποι τὰ De auditu physico, de caelo et mundo, de natura locorum, de proprietatibus elementorum, de generatione et corruptione, de meteoris, de mineralibus, de anima, de sensu et sensato, de memoria et reminiscencia, de anima, de intellectu et intelligibili, de somno et vigilia, de spiritu et respiratione, de motibus animalium, de morte et vita, ds vegetabilibus, de animalibus, de unitate intellectus contra Averroistas, quindecim problemata contra Averroistas, de causis et processu universitatis. Η Summa naturalium, ἡ μετέπειτα ὀνομασθεῖσα Philosophia pauperum, ἐθεωρήθη ὑπὸ M. Grabmann ὡς ἔργον τοῦ Ἀλβέρτου Orlamündē (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος). Ἀλλὰ νῦν δὲ Pelster δεικνύει ὅτι εἶναι γνήσιον ἔργον Ἀλβέρτου τοῦ μεγάλου (Philos. Jahrbuch, 1932. σ. 316 ἥξ.).

⁵ Η ἡθικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀλβέρτου περιέχεται κυρίως ἐν τοῖς δυσὶν ὑπομνήμασιν αὐτοῦ εἰς τὰ ἡθικὰ Νικομάχεια καὶ εἰς τὰ Πολιτικά. Ἐνταῦθα δύνανται νὰ προστεθῶσιν αἱ πραγματεῖαι αὐτοῦ De fato, de forma resultante in speculo, de passionibus aeris καὶ de potentiis animae.

⁶ Τοιαῦτα εἶναι τὸ ὑπόμνημα εἰς τὰς Γνώμας τοῦ Λοριθαρδοῦ, η Summa de creaturis καὶ ἄλλα.

⁷ Ἐκ τῶν μυστικῶν συγγραμμάτων πρέπει νὰ μνημονεύθωσιν ίδιᾳ τὰ ὑπομνήματα εἰς ἀπαντα τὰ ἔργα τοῦ ψ.-Διογούσίου. Τὸ δὲ ὑπόμνημα εἰς τὸ Περὶ θείων ὄνομάτων εἶναι εἰσέτι ἀνέκδοτον ἐκτὸς ἀποσπάσματος ἀποτελοῦν-

γραμμάτων¹ ἐπενόησεν ὁ Ἀλβέρτος ἔργον ἀληθῶς μεγαλεπήβολον, ἵνα καταστῆσῃ γνωστὴν τοῖς χριστιανοῖς τῆς Δύσεως ὅλην τὴν ἐπιστήμην τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ἰουδαίων. Παρεσκεύασε δηλαδὴ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀβικέννα συστηματικὴν περὶ οὐρανού τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἑκείνοις γνωστῶν ἐπιστημῶν².

2. Μέθοδος καὶ πηγαί. Ὁ Ἀλβέρτος ἔξαίρει μεγάλως τὴν ἀξίαν τῆς παρατηρήσεως, τοῦ πειράματος καὶ τῆς ἐπαγωγῆς³ καὶ στρέφει τὴν προσοχὴν τῶν συγχρόνων εἰς τὴν φύσιν⁴: ἔχει δὲ αὐτὸς μεγάλην οἰκείωσιν πρὸς τὴν γεωγραφίαν, τὴν ἀστρονομίαν⁵, τὴν ὁρυκτολογίαν, τὴν ιατρικήν, τὴν ζωολογίαν, τὴν βοτανικήν· ἐκ τούτων πάλιν τὶς δύο τελευταίας θεραπεύει καὶ προάγει μετ' ίδιας ἐπιμελείας καὶ ζήλου⁶. Εφιέμενος νὺν διδάξῃ εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Δύ-

τος τὸ συγγραμμάτιον De bono et pulchro καὶ ἐκδοθέντος ὑπὸ τινων κακῶς ἐπὶ τῷ δυόματι τοῦ ἀγ. Θωμᾶ.

¹ Ἀπαντά τὰ ἔργα τοῦ Ἀλβέρτου ἔξεδόθησαν ἐν 21 τόμοις ὑπὸ *Hugou Jammy* τῷ 1651. Τελειοτέρα ἐκδοσις ἐγένετο ὑπὸ Λύγοντος *Borguet*, 1890—1899.

² Ἐπίγνωσιν τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου τούτου είχον ἥδη οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἀλβέρτου καὶ ἐτίμων προσηκόντως. Ο Ρογῆρος Βάκων (ἔνθ. ἀνωτ.) λέγει ὅτι οἱ σπουδασταὶ καὶ οἱ σοφοὶ ἀνδρες ἐτίμων αὐτὸν ὡς ποιήσαντα ὅλην τὴν φιλοσοφίαν γνωστὴν ἐν γλώσσῃ λατινικῇ. «Et est quod iam aestimatur a vulgo studentium et a multis, qui valde sapientes aestimantur . . . quod philosophia iam data sit Latinis et completa et composita in lingua latina».

³ Ποιεῖ δηλαδὴ ὅτι καὶ ὁ Ρογῆρος Βάκων.

⁴ Ὁ Ἀλβέρτος ἐντόνως διδάσκει ὅτι ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν φυσικῶν ζητημάτων ὄφελομεν νὰ στηριζόμεθα ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ πειράματος. *Ethic* 6, tr. 2, c. 25 «Oportet experimentum non in modo sed secundum omnes circumstantias probare». *De vegetabilibus*, ἔκδ. *Jensen* σ. 339. «Eorum autem, quas ponemus, quasdam quidem ipsi nos experimento probavimus, quasdam autem referimus ex dictis eorum, quos conperimus non de facili aliqua dicere, nisi probata per experimentum. Experimentum enim solum certificat in talibus, eo quod de tam particularibus naturis syllogismus haberi non potest». *IIβλ. Michael*, *Geschichte des deutschen Volkes vom XIII Jahrh.* σ. 446 ἔξ.

⁵ Περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἀλβέρτου ἐν τῇ τότε ἀστρονομίᾳ ἐπιθ. *Duhem* (*I.e. système du monde* 3, 336).

⁶ Περὶ τῶν ζωολογικῶν καὶ ἀστρονομικῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ Ἀλβέρτου ἐπιθ. *H. Stadler*, *Verhandl. deutscher Naturforscher u. Ärzte* 1, 35 καὶ *Duhem*, *Le système du monde* 3, 336.

σεως τὰς ἀριστοτελικὰς θεωρίας ἐπρεπε νὰ συναγάγῃ πάντα τὰ συγγράμματα τοῦ Σταγιώτου καὶ νὰ εῦρῃ τὴν δρυθήν τοῦ κειμένου ἔννοιαν. Ἀλλ' ἡ ὀκοινωνία αὐτοῦ ἐρμηνεῖται ἡτο διστορίας, διότι αἱ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἡραβικῆς λατινικαὶ μεταφράσεις ἦσαν ἐν πολλοῖς ἑλλιπεῖς καὶ σφραλεραί¹. Άιδο τὰς διαφόρους μεταφράσεις παρέβαλλεν ἐπιμελῶς πρὸς ἄλληλας καὶ ἐχοησιμοποιεῖται τὸν σκοπὸν αὐτοῦ βοηθήματα τὰ ὑπάρχοντα ὑπομνήματα, τουτέστιν ἐν μὲν τῇ ἱριστικῇ καὶ τῇ ψυχολογίᾳ τὰ ὑπομνήματα τῶν παλαιοτέρων καὶ δὴ τὰ τοῦ Θεοφράστου ἐν δὲ τῇ μεταρριτικῇ τοὺς Ἱουδαίους καὶ τοὺς Ἀραβίας καὶ ίδια τὸν Ἀβικένναν². Καὶ ἡ πλατωνικὴ δὲ³ καὶ μάλιστα ἡ νέα πλατωνικὴ⁴ φιλοσοφία δὲν ἔτοι μάγνηστος τῷ Ἀλβέρτῳ⁵. Εἰ καὶ εἶχεν οὗτος γνῶστην τῶν πιγτοίων φιλοσοφικῶν συστημάτων, δημοσίει τὴν ιστορικὴν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀνάπτυξιν καὶ περιέπλετεν εἰς παραδόσιος πλάνας⁶. Ἄρτιον δ' ὅτι τὰς ίδιας αὐτοῦ φιλοσοφικὰς γνώμας

¹ Πρὸς διάδοσιν τῶν ἀριστοτελικῶν θεωριῶν εἰς τὴν Λύσιν ἐποιήσατο ὁ Ἀλβέρτος ἔκτενη παράφρασιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Σταγιώτου καὶ διετίθησε τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὴν κατάταξιν τῶν πολυμορφιῶν ἐκείνου ἔργων ἀμετάβλητον. Ἀλλ' ἡ παραφραστικὴ μέθοδος στερεῖται κριτικῆς ἀξίας, διότι δὲν συνετελέσθη ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν κειμένων τοῦ φιλοσόφου. Πρὸς δ' ἔτι ἀποβαίνει διστορίας ἡ διάκρισις τῶν ίδιων τοῦ Ἀλβέρτου δοξασιῶν, διότε αὗται πολλαχοῦ συμφύρονται καὶ συμμιγγόνται μετ' ἄλλων γνώμων θεωριῶν.

² Τὸν Ἀβερρόην, εἰ καὶ ἐνίστε ἐλέγχει, δημοσίει πολλαχοῦ μετὰ τιμῆς μηνεύει θεωρῶν ὡς τὸν ἐπιφανέστατον τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπομνηματιστὴν.

³ Τὸν πλατωνικὸν Τίραιον, οὗ ἐποιεῖτο συχνὴν χρῆσιν, ἐγίνοισκε διὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ Χαλκιδέου. Καθόλου δ' εἰπεῖν αἱ ὄντολογικαὶ καὶ αἱ ψυχολογικαὶ καὶ αἱ φυσικαὶ θεωρίαι τοῦ Ηλάτωνος ἔσχον οὐ μικρὰν ἐπὶ τὴν διανόησιν τοῦ Ἀλβέρτου δοπήγη.

⁴ Ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἀλβέρτου *De causis et processu universitatis* διαφαίνεται ἡ ἀπίδρασις τῆς νέας πλατωνικῆς διδασκαλίας, οἵα ἀνεπτύχθη ἐν τῇ «Στοιχειώσει θεολογικῇ» τοῦ Πρόκλου. Ωσαύτως καὶ ἐν τῷ συγγράμματι *De intellectu et intelligibili* ἀπεικονίζεται ἡ ψυχολογία καὶ ἡ γνωσιολογία τοῦ πατὸς τῶν Ἀράβων θεραπευθέντος νέου πλατωνισμοῦ.

⁵ Ὁ ἐνθυμούμενος ὅτι δὲν ἡ Ἀλβέρτος πλὴν τῶν ἀριστοτελικῶν καὶ τῶν πλατωνικῶν καὶ τῶν νεοπλατωνικῶν θεωριῶν ἐχοησιμοποίησε καὶ τὴν αὐγουστίνειον παράδοσιν κατανοεῖ εὐκόλως πόσον ἀφθονον καὶ ἀνομοειδῆ είχε συναγάγει ἐπιστημονικὴν ὅλην, ἵστις ἐπεξεργασία καὶ διάταξις ἡτο διστορίας καὶ δισέφρικτος.

⁶ Ἐφαντάζετο Ζήνωνα τὸν Ἐλεάτην ὡς ἰδρυτὴν τῆς Στοᾶς, ἐλέγε τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Πλάτωνα στοῦκούς, τὸν Ἐμπεδοκλέα καὶ τὸν Ἀναξαγόραν ἐπικουρείους κ.ἄ.τ.

μανθάνομεν ἐξ ἔκείνων μάλιστα τῶν συγγραμμάτων, ἐν οἷς ἐμφανίζεται οὐχὶ ὡς ἑρμηνευτὴς τῆς περιπατητικῆς φιλοσοφίας ἀλλ᾽ ὡς θεολόγος.

3. Θεολογία καὶ φιλοσοφία. Αὗται διαφέρουσιν ἕκανῶς ἀπὸ ἀλλήλων· ἢ μὲν θεολογία προέρχεται ἐκ τῆς πίστεως καὶ ἀρύεται τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως, ἢ δὲ φιλοσοφία προκύπτει ἐκ τοῦ νοῦ καὶ λαμβάνει τὰς ἀποδείξεις ἐξ αὐτοῦ¹. Ἐπειτα δέ, ἢ μὲν θεολογία ἔξετάζει τὸν θεόν ως αἴτιον τῆς εὐδαιμονίας ἡμῶν καὶ προσέτι σκοπεῖ τὰ θεῖα ἔργα, καὶ² δοσον ταῦτα ἔχουσιν ἀναφορὰν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν· ἢ δὲ φιλοσοφία διαλαμβάνει περὶ τοῦ ὄντος ως τοιούτου καὶ κατ' ἀκολουθίαν περὶ τοῦ πρώτου ὄντος. Οὐχ ἦττον διαφέρουσι καὶ κατὰ τὸν σκοπόν. Ἡ μὲν δηλαδὴ θεολογία κύριον ἔχει προορισμὸν νὰ ἀγάγῃ εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ διὰ ταύτης εἰς τὴν σωτηρίαν· εἶναι δρα κατ' οὖσιν πρακτικὴ ἐπιστήμη, δπότε ἐπιδιώκει τὴν γνῶσιν οὐχὶ χάριν αὐτῆς τῆς γνώσεως ἀλλ᾽ ἀπλῶς ως δργανον πρὸς σωτηρίαν. Ἡ δὲ φιλοσοφία ἐκ τοῦ ἐναντίου προτίθεται κύριον σκοπὸν αὐτὴν τὴν γνῶσιν καὶ τούτου ἐνεκα εἶναι οὐχὶ πρακτικὴ ἀλλὰ θεωρητικὴ ἐπιστήμη³. Περὶ τῶν θείων πραγμάτων ἢ πίστις προηγεῖται τῆς γνώσεως, ἢ δὲ γνῶσις δὲν ἀποκλείεται ἀλλὰ παραλαμβάνεται ἐπέκουρος ως οὖσα τριτῶς ἀφέλιμος· διότι διὰ τῆς γνώσεως πρῶτον μὲν τὸ πιστευθὲν στομοῦται καὶ κρατύνεται κάλλιον καὶ τελειότερον, δεύτερον δὲ οἱ ἀνθρώποι ἀγονται ἀσφαλέστερον εἰς τὴν πίστιν, τρίτον δὲ τέλος οἱ τῆς πίστεως πολέμιοι ἔλεγχονται. Πλὴν ἀλλ᾽ δύμως αἱ ἐξ ἀποκαλύψεως θεμελιώδεις χοιτιανικαὶ διδασκαλίαι εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωσθῶσι καὶ κατανγασθῶσι διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ νοῦ⁴. διότι ἢ ἀνθρωπίνη ψυχὴ δύναται μόνων ἐκείνων νὰ λάβῃ γνῶσιν, ὃν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὰς ἀρχάς⁵. Οὕτως εὑρίσκει ἑαυτὴν ως ἀπλῆν οὖσιν χωρὶς τῆς τριαδικότητος τῶν προσώπων καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀδυνατεῖ νὰ νοῇ τὸν θεόν ἐν τρισὶ προσώποις, ἐὰν μὴ κατὰ θείαν χάριν· φωτισθῆ νπὸ ἀνωτέρου φωτός. Ἡ θεολογία λοιπὸν διὰ τοῦ φωτὸς τῆς πίστεως ἀνάγει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν ἀληθειῶν, εἰς μὲν αἱ ἀλλαὶ ἐπιστῆμαι ἀδυνα-

¹ "Ἐνεκα τῆς τοιαύτης διαφορᾶς εἶναι δυνατὴ φιλοσοφία αὐτόνομος καὶ ἀπὸ τῆς θεολογίας ἀνεξάρτητος.

² *Summa theol.* I, tr. I, qu. 2 καὶ 3.

³ *Summa theol.* P. I, tr. I, q. I, ad. 2. Opp. 17, 6 «Et ex lumine quidem connaturali non elevatur ad scientiam Trinitatis et incarnationis et resurrectionis».

⁴ "Ἐγθ. ἀνωτ. P. I, tr. 3, qu. 13, membr. 3. Opp. I, 32,

τοῦσι νὰ ἀντιφέρωσιν¹. "Οπερ δὲ προσοχῆς ἔξιον εἶναι ὅτι ὁ Ἀλβέρτος ἀπαιτεῖ ἵνα τὰ φιλοσοφικὰ ζητήματα ἐξετάζωνται οὐχὶ κατὰ θεολογικὸν ἀλλὰ κατὰ φιλοσοφικὸν τρόπον καὶ δὴ κατὰ τὰς ἀριστοτελικὰς θεωρίας· καὶ εὑρίσκει ὅτι ἡ ἀριστοτελικὴ θεολογία συνάδει κατ' οὓσιαν ἐν πολλοῖς πρὸς τὰς θεμελιώδεις τῆς ἐκκλησίας ἀρχάς².

4. Ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ. Η γνῶση τοῦ Θεοῦ γνῶσις ὑπάρχει ἡμῖν ἔμμεσος³, διὰ τῶν δημιουργημάτων συντελουμένη⁴, καθ' ὃσον ταῦτα ὡς ἀκτελέσματα τῆς δημιουργικῆς αἰτίας ἀνάγονται εἰς αὐτὴν καὶ ποιοῦσι γνῶσιμον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπάρχει ἐν πᾶσι τὸ ἔχον τῆς θείας αἰτίας, δινάμειδα ἐκ τῆς θεωρίας τῶν δημιουργημάτων καὶ μάλιστα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς νὰ προέλθωμεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν δημιουργημάτων ἀνερχόμεθα εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ μόνον καὶ⁵ ὅσον ἐπιτρέπουσιν αἱ ἔμφυτοι τῷ νῷ ἀφηλαὶ ἀρχαὶ, ἀφ' ὧν οὕτος δρμάται εἰς λογικὰ συμπεράσματα. Αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὗται δὲν ἐπιτρέπουσιν, ἵνα ὁ νοῦς καὶ⁶ ἐστὸν ἔλιθον εἰς τὴν γνῶσιν τῶν τριῶν τοῦ Θεοῦ προσώπων· τὸ τελείταῖον ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τοῦ φωτισμοῦ τῆς πίστεως⁷. Εἶναι δέ, λέγει, ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίες ἀναγκαῖα καὶ δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἔμμεσος, καὶ⁸ ὃσον ἐκ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Θεοῦ θὰ προέκυψτον πολλὰ ἄτοπα καὶ ἀδύνατα⁹. Ἐκ τῶν ἀποδεῖξεων ἄλλας μὲν ἀρνέται ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους¹⁰ ἄλλας δὲ ἐκ τῶν Πατέρων¹¹ ἄλλας δὲ προσάγει αὐτὸς νέας. Ἀποφαίνει δὲ

¹ Αὐτ. 1, tr. 1, qu. 5, m. 2 καὶ 3.

² Ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς πίστεως θέλει ὁ Ἀλβέρτος νὰ πιστεύῃ μᾶλλον τῷ Αὐγουστίνῳ ἢ τῷ Ἀριστοτέλει, καθὼς τούναντίον ἐν τοῖς φυσικοῖς μᾶλλον τῷ Ἀριστοτέλει καὶ ἐν τοῖς Ιατρικοῖς τῷ Γαλιλαίῳ καὶ τῷ Ἐπποχράτει. (In Sent. 2, dist. 33, art. 2, αὐτ. 1, Opp. 15, 137).

³ Ἡ ἀμεσος τοῦ Θεοῦ γνῶσις ἀπόκειται εἰς τοὺς μακαρίους μετὰ θάνατον ἥ καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ εἶναι δυνατή παροδικῶς γινομένη δι' ἐκπαίσεως.

⁴ Ὁ Ἀλβέρτος παραδέχεται μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι τὰ καὶ¹² ἐστὰ υποτερα εἶναι πρὸς ἡμᾶς πρότερα. «Posteriora sunt priora quoad nos». Summa theol. P. 1, tr. 1, qu. 5, membr. 3, ad 2, Opp. 17, 15.

⁵ Summa theol. 1, tr. 3, qu. 13, membr. 3 καὶ 4.

⁶ Αὐτ. 1, tr. 3, qu. 17..

⁷ Ἡ ἐν τῷ κόσμῳ, λέγει, παρατηρουμένη κίνησις προστιθέται τὸ πρῶτον κινοῦν· τοῦτο δὲν δύναται πάλιν νὰ κινηται, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἦτο τὸ πρῶτον κινοῦν. Εἶναι λοιπὸν ἀκίνητον καὶ ὡς ἀκίνητον εἶναι ἡ καθαρὰ ἐνέργεια. Τοῦτο δὴ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον εἶναι ὁ Θεός· ὑπάρχει ἀρα Θεός. Αὐτ. 1, tr. 3, qu. 18, membr. 1.

⁸ Οὕτω πειρᾶται ὁ φιλόσοφος νὰ ἀποδεῖξῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπαρξίαν ἐπὶ τῷ

τὸν θεὸν ἀνεξάρτητον, ἐξ ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑαυτοῦ ὑπάρχοντα, καὶ ἐπομένως καθαρὰν ἐνέργειαν. Ὁ θεός, οὐχὶ μὲν πάντῃ καταληπτὸς ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅλως ἀγνώριστος ὑπάρχων¹, εἶναι ἀπολύτως ἀπλοῦς ἐν τε φυσικῇ καὶ μεταφυσικῇ ἐννοίᾳ². Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς τῶν ὄντων κλίμακος ὑπάρχων δὲν εἶναι, ὡς παρὰ Πλωτίνῳ τὸ ἐν ᾧ τὸ πρῶτον, ὑπέροτερος τῆς αὐτοσυνειδησίας ἀλλ' ὑπάρχει καθολικὸς ποιητικὸς νοῦς (*intellectus universaliter agens*), ἢ πρῶτη αἰτία πάσης δημιουργικῆς νοήσεως καὶ πάσης νοητικῆς ἐνέργειας³: εἶναι φῶς ἀδημιούργητον ὅπερ «πυμπαῖι cessat illuminare causatum suum» καὶ ἔχει οὐσίαν (quod est) τὴν ἑαυτοῦ ὑπαρξίαν. Διά τινος δὲ δημιουργικῆς ἐνέργειας, ἥτις καλεῖται ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου *fluxus, processio, emanatio formiae a primo fonte, παράγει δὲ θεός τὴν γόησιν (intelligentiam)* ἢ τὸ πρῶτον αἰτιατὸν (*primum causatum*). Ἡ γόησις αὕτη εἶναι θεία συνεργάτις ἐν τῇ παραγωγῇ κατωτέρων νοήσεων ἢ ἀσθενεστέρων φόρτων κατὰ τὴν ἀρχήν, καθ' ἣν τὸ κατώτερον ἐπενεργεῖ ὑφιστάμενον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀμέσως ἀνωτέρου⁴.

5. Θεός καὶ μόσμος. Ὁ θεός εἶναι πρὸς τὸν κόσμον τό τε καὶ⁵ εἶδος καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ τελικὸν αἴτιον. Ὁ θεός δηλαδὴ ὡς διγενικὸς ποιητικὸς νοῦς εἶναι τὸ καὶ εἶδος αἴτιον· φέρει τοὺς ἴδεατοὺς πάντων τῶν δημιουργημάτων λόγους, οἵτινες εἶναι οὖδεν ἄλλο ἢ αὐτοῦ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος (κατὰ τὸν Ἀμβρόσιον) καὶ τῆς ἐννοίας τοῦ πρώτου (κατὰ τὸν Λύγουστίνον).

¹ Ὁ ἀνθρώπινος γοῦς φωτίζεται ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς καὶ οὗτοι κοινωνεῖ τῷ πότῳ τινὰ πρὸς τὸν θεόν. Πρβλ. ἐνθ. ἀγωτ. 1, tr. 3, qu. 13, m. 1 «Dicimus ergo, quod notitia intellectus creati et humani Deus et substantia divina attingitur per simplicem intuitum, et diffunditur intellectus in ipso per intuitus considerationem: sed non capitur per comprehensionem».

² Ἐν φυσικῇ μὲν ἐννοίᾳ εἶναι δὲ θεός ἀπλοῦς, διότι, ἂν ἦτοι σύνθετος, τὰ ἐξ ὃν θὰ συνέκειτο μέρη θὰ ήσαν πρότερα τοῦ ὅλου, ἀλλὰ οὗτοι δὲν θὰ ήτοι δὲ θεός τὸ πρῶτον. Ἐν μεταφυσικῇ δὲ ἐννοίᾳ εἶναι ἀπλοῦς, διότι πᾶν τὸ κατὰ τούτου κατηγορούμενον δὲν εἶναι διάφορον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἐκ τοῦ ἐναντίου πᾶσαι αἱ τελειότητες αἱ τῷ θεῷ ἀπονεμόμεναι εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸν τῇ θείᾳ οὖσίᾳ. Ἐκ τῶν θείων κατηγορημάτων ἔξαιρονται μάλιστα τὰ, ἢ ἐνότης καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀγαθότης (quodlibet ens est unum, verum, bonum). *Summa theol.* 1, tr. 6, qu. 28. Opp. 17, 158.

³ *Theol.* 1, tr. 4, qu. 20, m. 2. *De caus. et prov. univ.* 1, tr. 2, c. 1, tr. 2, c. 3 καὶ 4.

⁴ *De caus. et proces. univ.* 1, tr. 4, c. 1. Opp. 5, 553. Πρβλ. *Liber de causis.*

τὸς δὲ θεῖος νοῦς. Πάντα τὰ δύνται, τά τε γενικὰ καὶ τὰ μερικά, ἔχουσι τὴν ἰδέαν αὐτῶν ἐν τῷ θείῳ νῷ ὡς πρότυπον. Εἶναι δὲ οἱ ἰδεῖτοι τῶν πραγμάτων λόγοι ἐν τῷ θείῳ νῷ μᾶλλον ἀνότητες καὶ μόνον ἐν ἀναφορῷ πρὸς τὰ πολλὰ καὶ διάφορα δύνται προσπίπτοντιν ὡς πλήθος¹. Καὶ δενδός οὖδε εὑστοχεῖ δὲ Ἀριστοτέλης τοῦ ὁρθοῦ θεωρῶν τὴν ὑλην ὡς ἀρχὴν νὰ ὑπάρχῃ ἢ γενετὴ πάντων αὐτία, ἀφοῦ η τῆς ὑλῆς ὑπαρξία δὲν θὰ εξηγοράζεται ἐξ ἀκείνης. Τὸ διάτημα, ἂν δὲ κόσμος ὑπάρχῃ ἀτόπιος η ἔχει δριμαλία χρόνων, δὲν γορίζει δὲ Ἀλβέρτος ὡς ἀποδεικτόν², εἰ καὶ αὐτὸς ἀποκλίνει ὑπὲρ τῆς δευτέρους ἐνδοχῆς³. Πάντως η διὰ δημιουργούντας κατὰ τὰς μεθόδους τῆς φυσικῆς δὲν εἶναι προστὸν τῷ νῷ ἀλλὰ ἀποτελεῖ ὁρθοφορίαν πίστεως⁴. Οὐαπέτως εἶναι δὲ θεός καὶ τελικὸν αὐτιον, πάντα ζητοῦντα τὸ ἀνάλογον τῇ φύσει αὐτῶν ἀγαθὸν τείνουσιν εἰς τὸ ἀκρότατον ἀγαθόν, οἷον ὑπάρχει δὲ θεός⁵. Πάντα δὲ τὰ ἐν νοῦ. Διὸ καὶ δὲ κόσμος εἶναι, ὅπου δύναται νὰ η. τέλειος. Βεβαίως δὲν δυνατὸν νὰ ησαν τὰ δύνται καθ' ἑαυτὰ καλλίσσονται ἀλλὰ ἐν ἀναφορῷ πρὸς τὸ σύμπαν δὲν ηδύναντο νὰ διπλανοῦνται νὰ γίνωσκον καλλίσσονται καταγόμενα ἐκ τῆς θείας σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ βιουλήσεως προσαρμό-

¹ Summa theol. p. 1, tr. 13, qu. 55, memb. 2, art. 1, καὶ tr. 2, c. 5.

² Τὴν ἀριστοτελικὴν περὶ ἀειδότητος τοῦ κόσμου διδασκαλίαν κατεπολέμησαν οἱ Ἀραβες θεολόγοι (Mutakallimūn) καὶ προστῆγον ἀποδεικτικούς λόγους τῆς ἐν χρόνῳ τοῦ κόσμου δημιουργίας. Ο δὲ Μωϋσῆς Μαϊμωνίδης διεφώνει πρὸς ἀμφοτέρας τὰς θεωρίας καὶ διημφρεοθήτει τὴν δύναμιν τῶν ἀποτόν τῷ Μαϊμωνίδῃ καὶ δὲ Ἀλβέρτος.

³ Phys. 8, tr. 1, c. 13. Opp. 2, 332 a. «Videtur autem nobis ista tatio melior esse omnibus rationibus Aristolis; nec tamen dicimus, quod sit demonstrativa, nec putamus demonstrabile esse vel unum vel alterum».

⁴ Phys. ἐνθ. ἀνωτ. c. 14. Opp. 2, 77 a. «Quia de esse caeli et de statu suo per Dei voluntatem non est aliqua cognitio philosophiae, sed potius talia cognita sunt per creationem». Αὐτ. 2, 83β «Sed incepit mundi per creationem nec physica est nec probari potest physice». Προβλ. Summa theol. 1, qu. 53. memb. 1.

⁵ Summa theol. 1, tr. 13, qu. 55, memb. 3.

ζονται ἀριστα πρὸς τὸ σύμπαν¹. Ἐκ πολλῶν δὲ καὶ διαφόρων μερῶν συναποτελεῖται τὸ μέγα σύστημα τοῦ παντός, ἐν φρεσκανῶς ἀποκαλύπτεται ἡ θεία σοφία καὶ δύναμις, ἡ ἀγαθότης καὶ πρόνοια².

6. Εἶδος καὶ ψλη. Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν δημιουργημάτων ἔξαιρονται μάλιστα αἱ ἀριστοτελικαὶ ἔννοιαι ψλῆς καὶ εἴδους. Ἡ μὲν ψλὴ εἶναι τὸ καθ' ἑκατὸν ἀδιόριστον ὑποκείμενον (subjectum, φορεύς), ὅπερ εἶναι βάσις εἰς τὸ εἶδος³: τὸ δὲ εἶδος εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς πραγματικῆς τῶν ὅντων ὑπάρχεως⁴. Τὸ εἶδος εἶναι ἡ ἐνέργεια⁵, ἡ δὲ ψλὴ εἶναι ἡ δύναμις. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ψλὴ ἔχει ἀναγκαῖως σχέσιν πρὸς τὸ εἶδος καὶ ἀνευ αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει, δὲν δύναται καθ' ἑαυτὴν θετικῶς νὰ νοηθῇ: νοεῖται μόνον διὰ τοῦ εἴδους καὶ ἐμφανίζεται μετ' αὐτοῦ, καθ' ἑαυτὴν δὲ εἶναι νοητὴ μόνον ὡς στέρησις τοῦ εἴδους⁶. **Ψλη καὶ εἶδος** συναπτόμενα πρὸς ἄλληλα ποιοῦσι τὸ σύνθετον, τὴν ὠρισμένην καὶ πραγματικὴν οὐσίαν. Αἰτία δὲ τῆς τῶν ὅντων διαφορᾶς δὲν εἶναι ἡ ψλὴ ἄλλα τὸ εἶδος: ἡ διαφορὰ τῆς ψλῆς εἶναι ἐπακολούθημα τῆς διαφορᾶς τοῦ εἴδους⁷. Καὶ τῶν νοερῶν δὲ οὐσιῶν (ἀγγέλων, ψυχῶν) τὸ εἶδος ἔχει ὑπόβαθρον καὶ βάσιν (fundamentum), πλὴν ὃι αὕτη δὲν εἶναι ποσότης⁸. Τούτων οὖτος ἔχόντων καθολικὸν καὶ πινταχοῦ ὑπάρχον εἶναι τὸ εἶδος καὶ οὐχὶ ἡ ψλὴ⁹. Τὰ εἴδη εἶναι

¹ Αὐτ. 1, tr. 19, qu. 77, m. 3.

² Αὐτ. 1, tr. 15, qu. 60, memb. 3. rt. 17, qu. 67, m. 1. 2.

³ Summa theol. 2, tr. 1, qu. 4, mem. 1, art. 1, part. 2. «Materia est . . . primum subjectum eius, quod est.

⁴ Αὐτ. 2, tr. 1, qu. 4, m. 1. Summa de creatione 1, tr. 1, qu. 2, art. 1.

⁵ Τὸ ἐν τοῖς καθ' ἑκαστον ὑπάρχον εἶδος ὡς τὸ τέρμα μὲν τῆς ἀναπτύξεως (finis generationis) ὀνομάζεται ἐνέργεια (actus), ὡς τὸ ὅλον δὲ «εἶναι» τοῦ ἀντικειμένου (totum esse rei) καλεῖται οὐσία (quiditas).

⁶ Summa de creat. 1, tr. 1, qu. 2, art. 1 καὶ 4.

⁷ Summa theol. 2, tr. 1, qu. 3, mem. 3, art. 2. Phys. 8, tr. 1, c. 13. Opp. 2, 331.

⁸ Sent. dist. 2, 3, 4 «Ergo necesse est ponere substantiam communem, quae sit in eis; et haec meo iudicio non dicetur materia sed fundamentum». Παρὰ τοῖς νοεροῖς οὖσιν ἐμφανίζεται ἀντὶ τῆς συνθέσεως ψλῆς καὶ εἴδους ἡ σύνθεσις τοῦ quod est καὶ quo est. Summ. de creat. 1, tr. 1, qu. 2, art. 5. 2, tr. 1, qu. 2, art. 3. «Dicimus, animam esse compositam, sed non ex materia et forma sed ex «quod est» et «quo est». De nat. et orig. animi. tr. 1. c. 8.

⁹ De intel. et intellig. 1, tr. 2, c. 3. Opp. 5, 248. Ο Ἄλβερτος ἀπο-

τὸν καθόλου, ἢν διακρίνεται ὁ Ἀλβέρτος τάξεις τοεῖς. Τὰ καθόλου δηλαδὴ ὑπάρχουσι προτετυπωμέναι ἐν τῷ θείῳ νῷ ὡς ἰδεατὰ τῶν ὄντων καθ' ὅσον τὰ εἶδη τὰ συναποτελοῦντα τὸ περιεχόμενον τῆς γενικῆς ἐγ-(post rem) ὑπάρχουσι τὰ καθόλου, καθ' ὅσον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ποιεῖται ἀφαίρεστιν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν καὶ νοεῖ τὰ εἶδη καθ' ἑαυτά¹.

Τὰ ὄντα, εἰ καὶ εἶναι πολλὰ καὶ διαφέρουσιν ἄλληλων κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην, δῆμος ἔχοντιν ἀρρητον πρὸς ἄλληλα συνάφειαν καὶ ἀποτελοῦσιν ἐν ἀπηρτισμένοις ὕλαιν². Τοεῖς δὲ μεγάλαι ὄντων τάξεις συγχροτοῦσι τὸ σύμπαν· τὴν κατωτάτην κατέχει ὁ τῶν σωμάτων³ καὶ τὴν ἀνωτάτην ὁ τῶν πνευμάτων κόσμος⁴, μεταξὺ δὲ ἀμφοτέρων ἴσταται ὁ ἀνθρώπος. Η τῆς ἱρύσεως αὐτοῦ ἔρευνα ἀγει εἰς τὴν ψυχήν.

7. Ψυχολογία. Η ψυχὴ εἶναι ἀσώματος καὶ νοερὰ οὐσία καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀπλῆ, ὅπερ δὴ πολλαχῶς ὁ φιλόσοφος οὗτος ἀποδεικνύει⁵. Ως πρὸς δὲ τὸ σῶμα εἶναι ἡ ψυχὴ τὸ (οὐχὶ κατὰ συμβεβηκὸς ἄλλο) οὖσιᾶς εἶδος τοῦ σώματος⁶. Καὶ εἶναι μὲν μία ἄλλη ἔχει διαφόρους λειτουργίας, τὴν φυτικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν νοη-

κούνει τὴν καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν Δομινικανῶν εἰσχωρήσασαν διδασκαλίαν τοῦ Avençebrol περὶ τῆς καθολικότητος τῆς ὕλης καὶ ἀρνεῖται ὅτι αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ σύγκεινται ἐξ ὕλης καὶ εἶδους.

¹ De natur. et orig. animae tr. 1, c. 2. Opp. 5, 186.

² Summa theol. 2, tr. 1, qu 3, m. 3, art. 1.

³ Περὶ τοῦ σωματικοῦ κόσμου παραδέχεται ὁ Ἀλβέρτος τὴν ἀστρονομίαν τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρίαν. Τὸ κέντρον δηλαδὴ τοῦ κόσμου ἀποτελεῖ ἡ γῆ, περὶ ἣν στρέφονται αἱ οὐράνιαι σφαῖραι εἰς ἄλληλας ὑποτασσόμεναι. Τὰ ὑπὸ τὴν σελήνην σώματα ἔχουσιν ὕλην ἐπιδεκτικὴν διαφόρων εἰδῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ τὰ οὐράνια σώματα οὐδεμίαν ὑφίστανται μεταβολήν, οὐδεμίαν γένεσιν καὶ φθοράν. Summa theol. 2, tr. 1, qu 4, m. 1, art. 1. Summ. de creat. 1, tr. 1, qu 2, art. 5.

⁴ Διακρίνονται ἐννέα ἀγγέλων τάξεις τὴν οὐράνιον ιεραρχίαν ἀποτελοῦσαι δύν ἐκάστη ἀνωτέρᾳ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν κατωτέρων καὶ διαφωτίζει αὐτήν. In libr. sent. 2, dist. 2, art. 2, dist. 9, art. 1 ἐξ.

⁵ Summ. theol. 2, tr. 12, qu 68. Summ. de creat. 2, tr. 1, qu 59, art. 1.

⁶ Summ. theol. 2, tr. 12, qu 68, 69, mem. 1. «Anima substantia est et substantialis forma animati.»

τικήν. Ἐκ τούτων ἡ μὲν φυτικὴ καὶ ἡ αἰσθητικὴ συνάπτονται πρὸς τὰ ὅργανα τοῦ σώματος, ἡ δὲ νοητικὴ ἐνέργεια συντελεῖται ἀνευ σωματικοῦ ὅργανου· ἡ ψυχὴ συνάπτεται μὲν πρὸς τὴν ὕλην καὶ ποιεῖ ἔκείνας τὰς λειτουργίας, ἀνυψοῦται δὲ πάλιν ὑπὲρ ἔκείνην καὶ ἀσκεῖ ἔκείνας τὰς λειτουργίας, ἀνυψοῦται δὲ πάλιν ὑπὲρ ἔκείνην καὶ ποιεῖ ἔκείνας τὴν νοητικὴν ἐνέργειαν ἀνευ τῶν ὅργανων τοῦ σώματος¹. Ἐπειδὴ δὲ τὴν νοητικὴν ἐνέργειαν ἀνευ τῶν ὅργανων τοῦ σώματος αὗτῆς, εἶναι μερικὴ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει τὸ οὐσιῶδες εἶδος τοῦ σώματος αὗτῆς, εἶναι μερικὴ οὐσία καθάπερ καὶ τάλλοι νοεροὶ ὅντα. Αἱ ψυχαὶ ἔκασται δημιουργοῦνται ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἀμαρτιαὶ δημιουργούμεναι ἐνοῦνται πρὸς τὰ οἰκεῖα σώματα, ὥστε ἡ δημιουργία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ πρὸς τὸ σῶμα σύνδεσις αὗτῆς συμπλήτουσι κατὰ χρόνον εἰς ταῦτο. Περὶ προῦπαρξεως ἀραιῶν ψυχῶν οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος². Ἡ πρὸς τὸ σῶμα δὲ ὅμως σύνδεσις τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἀδυνατῇ αὕτη νὰ ὑπάρχῃ ἀνευ ἔκείνου. Ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ ψυχὴ ὑπάρχει ἀθάνατος ὑνδὲ ἀπτεται αὐτῆς ὁ τοῦ σώματος θάνατος³. Διότι ἡ ψυχὴ ἔχει ἐν διακρίσει ἀπὸ τοῦ σώματος ἴδιαν ὑπόστασιν καὶ ταύτην ἀπλῆν καὶ πλέον τοιαύτη οὖσα ἀδύνατον νὰ φθείρηται μετὰ τοῦ σώματος ἀλλ' ἀνάγκη καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ νὰ διατηρῇ τὴν ἴδιαν αὐτῆς οὐσίαν, νὰ εἶναι ἀθάνατος. Ἐπειτα δέ, ὅπότε νοεῖ ἀνευ τοῦ σώματος, εἴλογον δτι ποιεῖ τὸ αὐτὸ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σώματος, τουτέστιν εἶναι ἀθάνατος. Καὶ πῶς εἶναι ἀραι δυνατὸν ἡ ψυχὴ ἡ ἀνυψούμενη εἰς τὴν γνῶσιν τῶν πάντῃ ἀνθρώπων καὶ νοερῶν οὐσιῶν νὰ ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ σώματος καὶ νὰ φθείρηται; Λοιπὸν ἡ τῆς ψυχῆς ἀθανασία δὲν εἶναι μόνον ἀριθμὸν πίστεως ἀλλὰ καὶ φιλοσοφικῶς τεθεμελιωμένη ἀλήθεια⁴.

8. Ψυχολογία καὶ ἡθική. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται εὔδηλον ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει διαφόρους δυνάμεις· αὗται δὲν ταυτίζονται τῇ ψυχῇ

¹ Summ. theol. 2, tr. 12, qu. 70, m. 3, zai qu. 72, m. 4.

² Summ. theol. 2, tr. 12, qu. 72, m. 2, 3; xai tr. 1, qu. 3, m. 3.

³ Εάπομ. τηνει. 2, ετ. 12, φρ. γε, πλ. 22, γαγγαράς.

⁴ Ἡ εύρεως τότε διαδεδομένη μυονοψυχική θεωρία, καθ' ἥν παρὰ τὰς γεννωμένας καὶ ἀφανιζομένας ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχει ἐν ἀθάνατον πνεῦμα, ἀπορραπίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀλβέρτου ὡς «error omnipino absurdus et pessimus et facile improbabilis». Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαλαμβάνει μὲν ὁ φιλόσοφος ἐν ἴδιᾳ πραγματείᾳ De unitate intellectus contra Averroistas ἐπιγραφομένῃ διαλαμβάνει δὲ ἐν τῷ συγγράμματι De natura et origine animae (Opp. 5, 185—217) καὶ ἐν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὸ τρίτον βιβλίον τοῦ περὶ ψυχῆς ζῷου τοῦ Ἀριστοτέλους.

⁴ De nat. et orig. animae tr. 2, c. 8. Summ. theol. 2, tr. I, qu. 77, mem. 5.

ἄλλος ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς ὑποστάσεως αὐτῆς ὡς φρορέως τῶν δυνάμεων.
Εἰς τὰς ὑπερτέρας δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀνίρκουσιν ή γνωστική καὶ ή
δρεκτική δύναμις. Ἡ γνωστική πάλιν δύναμις διαφέρεται εἰς τὴν
αἰσθησιν καὶ τὸν νοῦν, ὃν ἐκείνη μὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ αἰσθητὸν;
καὶ καθ' ἔκαστον οὗτος δὲ εἰς τὸ ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ καθόλου². Δια-
φέρεται δὲ δὲ νοῦς εἰς νοῦν ἐν στενοτέρῳ ἐννοίᾳ (intellectus) καὶ εἰς
λόγον (ratio). ὃν ηδὲ διαφέρει εἶναι μόνον σχετική. Καὶ δὲ νοῦς εἶναι
διπλός, ποιητικός καὶ παθητικός ή θεωρητικός καὶ πρακτικός. Ὁ ποιη-
τικὸς νοῦς ἔγειτὸν παθητικὸν (τὸν δυνάμει) νοῦν εἰς τὴν ἐνέργειαν
τοῦ εἴδους³, ιουτέστι ποιεῖ μάτε δὲ δυνάμει νοῦς νὰ λέβῃ τὰ τῆς ὕλης
ἀπηλλαγμένα εἴδη καὶ ἔλιπη εἰς τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν νοῦ νοητοῦ⁴,
Ωσαντος δὲ καὶ δὲ λόγος εἶναι θεωρητικός καὶ πρακτικός· ἐκεῖνος μὲν
εἶναι τὸ δόγανον τῆς ἐπιστήμης οὗτος δὲ θεμελιοῦ τὴν ἡθικὴν συνείδη-
σιν⁵. Ὅπως πρὸς παραδοχὴν τῶν θεωρητικῶν ἀληθειῶν ἀπαιτεῖται πρό-
τερον δύναμις τοῦ νοῦ, οὗτον καὶ πρὸς ἔγκρισιν τῶν πρακτικῶν δριθῶν
δοχῶν ἀπαιτεῖται σύμφυτος δύναμις καὶ τάσις, οἵτις καλεῖται συντή-
ρησις⁶. Αὕτη⁷ ἐνυπάρχει ἐν πᾶσιν ὡς ἀναμάρτητος καὶ ἀσφαλῆς δύ-

¹ Σημειώδες ὅτι παρὰ τῷ Ἀλβέρτῳ ἀπαντᾷ ἡ διάκρισις πρωτερουσῶν καὶ δευτερευουσῶν ποιοτήτων, οὔτινες ὅροι ἐγένοντο ὑστερόν περιώνυμοι διὰ τοῦ John. Locke. Ἀλλὰ πρωτευούσας ποιότητας λέγει ὁ σχολαστικὸς οὗτος οὐχί, καθά ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν κίνησιν κτλ. ἀλλὰ τὰς ἀντιθέσεις θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ξηροῦ καὶ υγροῦ, εἰς ἃς ἀνάγονται πᾶσαι αἱ λοιπαὶ (αἱ δευτερεύουσαι) ποιότητες. Πρὸς δὲ ἔτι ἡ τοιαύτη διάκρισις δὲν ἔχει παρὰ τῷ Ἀλβέρτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις σχολαστικοῖς ἔννοιαν γνωσιολογικήν—καθά παρὰ τῷ Δημοκρίτῳ καὶ τῷ Locke — ἀλλὰ φυσιολογικήν καὶ φυσικήν. Καὶ αἱ δευτερεύουσαι ποιότητες εἶναι, ὡς αἱ πρωτεύουσαι, ἀντικειμενικαί. Ηβλ. Überweg—Geyer, σ. 414 καὶ 415.

² Ο νοῦς γινώσκει τὸ ὑπὲρ αἰσθητῶν μόνον διὰ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ἀπὸ τούτου δρμάται. Summa de creat. 2, tr. 1, qu. 57, art. 1. Summa theol. 2, tr. 13, qu. 77, m. 5.

⁸ De nat. et orig. anim. tr., c. 7. Summ. de creat. 2, tr. 1, qu. 52.

¹ Ο νοῦς παραβάλλεται πρὸς *tabulam rasam*, ἵνα ἔχωρρασιν ἀντιστοιχουμένην πρὸς τὸ γραμματέιον τοῦ Ἀριστοτέλους. (Περὶ ψυχ. 3, 4, 430 α 1) μεταχειρίζεται δὲ Ἀλβέρτος (De an. 3, tr. 2, c. 17. Opp. 3 a, 151 β), ἕτι δὲ δὲ Bonaventura καὶ Θωμᾶς δὲ Ἀκυνάτης. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἔχοντι μοποίησε τὸν δόρον δὲ Locke.

⁶ Summ. theol. 2, tr. 15, qu. 93, m. 2, tr. 16, qu. 10, act. 1.

⁸ Summ. de creat. 2, tr. 1, qu. 69, art. 1. «Synteresis est rectitudo manens in singulis viribus concordans rectitudini prius.

· Ο δρός συντήρησις ενδίσκεται ἡδη παρὰ τῷ Ἱερομάντῳ.

ναμις παροδιῶσα εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποτρέπουσα ἀπὸ τοῦ κακοῦ,
ἐνῷ ή σινείδησις ἔνδέχεται νὰ σφαλῇ¹.

9. Ἐπισκόπησις. Ὁ Ἀλβέρτος διὰ τοῦ ἔργου αὗτοῦ ἐγένετο ἐπι-
φανῆς προστάτης τοῦ ἀριστοτελισμοῦ κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα· μαζὶ αὗτοῦ
ῆψαντο οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως νὺν ἐμβαθύνωσιν εἰς τὴν ὅλην φιλο-

25, 22 AB) λέγοντι ὅτι πολλοὶ παραδέχονται πλὴν τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ θηρικοῦ καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ καὶ τετάρτην δύναμιν, «quae super haec et extra haec tria est, quam Graeci vocant συντήρησιν, quae *scintilla conscientiae* in Cain quoque pectore, postquam electus est de paradiſo, non extinguitur, et qua victi voluptatibus vel furore ipsaque interdum rationis decepti similitudine nos peccare sentimus». Ἐντεῦθεν παρέλαθον τὸν ὕδωρ ἄλλοι τε Σχολαστικοὶ καὶ ὁ Ἀλβέρτος, καθ' ὃν «Synderesis secundum suum nomen sonat haesitionem per scientiam boni et mali; componitur enim ex graeca praepositione *syn* et *haeresis*!» (Opp. 19, 321. Summ. de ceat. 2, tr. I. qu. 69, art. 1). Ρητέον δ' ὅτι πρώτος δὲ Fr. Nitzsch ὑπεστήριξεν (ἐν Jahrb. für protest. Theologie 5, 492 ἔξ.) ὅτι ἡ συντήρησις εἶναι παραγνωσίς τοῦ συνείδησις.

¹ Opp. 19, 321.

⁹ Ἡ ἀρετὴ εἶναι «bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nūl-
lus male utitur, quam solus Deus in homine operatur». Sent. 2. d. 27. a.
Opp. 25, 261.

³ Ethic. 3, tr. 2, c 1. Summ. theol. 2, tr. 16, qu. 103. iii. 2.

σοφίαν τοῦ Σταυρού¹. Καὶ οὐ μόνον τιμήτην ἀλλὰ καὶ τὴν νέαν πλατωνικὴν καὶ τὴν ἀριθμικὴν φιλοσοφίαν καὶ πάσιν καιδόλου τὴν νεωτέραν διανόησιν εἰσῆγαγεν εἰς τὰς χριστιανικὰς Σχολὰς. Δὲν ἦτο δὲ τυφλὸς μητῆρς καὶ ἀπλοῦς ἀντιγραφεῖς ἀλλοτρίων διανοημάτων² ἀλλ' ἐσπούδαζε νὰ προσαρμόσῃ ταῦτα πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. "Ἄν μὴ ὑδινῆσθη νὺ σύμβιβάσῃ πρὸς ἄλληλα τὰ διάφορα στοιχεῖα καὶ συγκροτήσῃ ἐν δργανικὸν ὅλον, ἀλλὰ πάντας προσήνεγκεν ἀξιόλογον ὑπηρεσίαν ἀναζωπυρήσας τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν καὶ παρασκευάσας πλουσίαν ὕλην εἰς τοὺς νεωτέρους". "Υπῆρχε δὲ ἀναμφιλέκτως μετὰ τοῦ Ρογήρου Βάκχωνος ἐκ τῶν πρώτων φυσιοδιφῶν τοῦ μέπου αἰῶνος. Βεβαίως ἔχει καὶ ἐν τοῖς φυσικοῖς ζητήμασιν ὀδηγὸν τὸν Ἀριστοτέλη, διὸ θεωρεῖ ἀριστον τῆς φύσεως διδάσκαλον, ἀλλὰ χωρὶς ὅμως περιπτέρῳ αὗτοῦ προσάγον τὴν φυσικὴν διὰ τὸν διαφορᾶν παριτηρήσεων. Συντόμως εἶπεν Ὁλβέρτος δὲ μέγας εἶναι περιφράνες πρόσωπον ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Θεοῦ αἰῶνος· ἔχον διάνοιαν εὑρεῖαν συνήγαγεν ἄριστον τὴν ἐπιστημονικὴν ὕλην, ἢν πολλοὶ ἐπιφελήσθησαν· ἀνέφερε νέας ὄδοις, ὃς οἱ σύγχρονοι αὐτῷ καὶ οἱ μετατῶν νεοπλατωνικῶν καὶ τῶν Ἀράβων ἐπόφεσε τοῖς συγχρόνοις μεγάλην ὀφέλειαν, ὃς ἐρευνητὴς δὲ προσεποίησεν ἐαυτῷ δόξαν καὶ τὴν φήμην ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς δημιουργοὺς τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης. Εἰργάσθη διποτες εἰσαγάγη εἰς τὸ τάγμα αὗτοῦ νέας παραδόσεις καὶ ἐπειοάθη νὰ δεῖξῃ ὅτι ἡ φιλοσοφία ἀποτελεῖ τὸν καὶ αὐτοτελές πεδίον³.

¹ "Ινα τις προσηκόντως ἐκτιμήσῃ τὸ ἔργον τοῦ Ὁλβέρτου, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι οἱ τότε θεολόγοι διέκειντο ὑπόττιος πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη καὶ ἔξελάμβανον τὴν περιπατητικὴν φιλοσοφίαν ὡς αἰρετικήν.

² Οὕτε πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη συμφρονεῖ κατὰ πάντα (ἀφοῦ πλὴν ἄλλων παραδέχεται τὴν προσωπικὴν ἀθανασίαν καὶ δὲν ἀποάξεται τὴν ἔννοιαν τοῦ πρώτου κινοῦντος) καὶ τὸν Ἀράβων τὰ δόγματα ἐν πολλοῖς ἐλέγχει.

³ "Ο *Mandonnet* (Dict. théol. cathol. 1, 1672) παρατηρεῖ ὅτι ἡ φήμη τοῦ Ὁλβέρτου ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὴν μόρφωσιν πρωτοτύπου φιλοσοφήματος ἀλλ' εἰς τὴν δέξινοιαν καὶ τὴν δραστηριότητα μεθ' ἣς συνώφισε τὰς ὑπαρχούσας γνώσεις καὶ προσήγγισε πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη τὰς ὑπερόχους διανοίας τοῦ μέσου αἰῶνος.

⁴ Διὰ τοῦ Ὁλβέρτου δὲ μέσος αἰῶν ἀρχεται νὰ ἀτεγίζῃ εἰς τὸν πλήρη χωρισμὸν φιλοσοφίας καὶ θεολογίας καὶ νὰ ἀφαιρῇ ἀπ' ἐκεῖ νησ πλειστά προβλήματα ἔχοντα θεολογικὸν χαρακτῆρα. "Η φιλοσοφία ἡδη περιορίζουσα έσσις

10. *Μαθηταὶ τοῦ Ἀλβέρτου.* Τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀλβέρτου τὰ μέρη ἔκαστα ὀνέπτυξαν οἱ μαθηταί. Οὗτος δὲ Οὐργιούς *Ripelin*, ἐκ Στρασβούργου, συνέγραψε τὸ μέγα τιμώμενον καὶ εὑρέως διαδεδομένον *Compendium theologicae veritatis*, ὅπερ ἦτο εὔστοχον διάγραμμα τῶν θεολογικῶν θεωριῶν τοῦ διδασκάλου¹. Ὁ δὲ Οὐλερῖχος *Engelberti* ἔξῆρε τὰ παρὰ τῷ διδασκάλῳ καὶ φίλῳ αὐτοῦ ἐπιπολάζοντα νεοπλατωνικὰ στοιχεῖα. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν ἔκείνου, μὴ ἐκδοθεισῶν εἰσέτι ἀπασῶν, σπουδαιοτάτη ἦτο ἡ ἀτελής καταλειφθεῖσα θεολογικὴ περίληψις. *De summo θεοῦ ἐπιγραφομένῃ*, ἡς παρεδόθησαν πολλὰ ἀντίγραφα². Ἐν μὲν τῇ μεταφυσικῇ ἔχουσι κυριωτάτην θέσιν αἱ νεοπλατωνικαὶ θεωρίαι, ἐν δὲ τῇ ψυχολογίᾳ κρατεῖ ἡ περὶ νοῦ διδασκαλία τοῦ Ἀβικέννα. Τῆς πρώτης ἀρχῆς, λέγει, ἀπορροὴ εἶναι τὸ ὄν, τὸ πρῶτον εἶδος καὶ ἡ βάσις πάντων τῶν ἐπομένων εἶδῶν. Ἐκαστον δὲ εἶδος εἶναι φῶς καὶ ἀκτίς τοῦ πρώτου εἶδους, ὅπερ εἶναι ὁ θεῖος νοῦς³. Ἄξια μνείας εἶναι ἡ περὶ θεολογίας γνώμη τοῦ Οὐλερίχου. Ἡ θεολογία δηλαδὴ στηρίζεται ἐπὶ ὑπερτάτων καὶ ἀγαμμιλέκτων κανόνων τῆς ἀληθείας, ἐπὶ γενικωτάτων καὶ ὅνευ τῆς πίστεως ὑμέσιως καταφανῶν ἀρχῶν, ἐξ ὧν προέρχονται τὰ ἀριθμα τῆς πίστεως καὶ αἱ λοιπαὶ θεολογικαὶ ἀποφάνσεις. Οἱ ὑψιστοὶ οὗτοι κανόνες τῆς ἀληθείας εἶναι αἱ ἔξης τέσσαρες προτάσεις: α) ὁ θεὸς εἶναι ἡ ἀκροτάτη ἀλήθεια καὶ ἡ αἴτια πάσης ἀληθείας, β) ἡ πρώτη ἔκείνη ἀλήθεια οὔτε πλανᾶται οὔτε πλανᾷ, γ) πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς δ, τι ὁ θεὸς ἔξαγγέλλει διὰ σημείων, καὶ δ) ἡ Γραφὴ εἶναι ἀληθὴς ὡς ἐκ τοῦ θεοῦ κατὰ τοιοῦτον τρόπον καταγομένη⁴.

τὴν λαμβάνει ἐπίγνωσιν τῆς δυνάμεως καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς.—Ἐκ τῶν περὶ Ἀλβέρτου διαλαβόντων μνημονευτέοι οἱ *H. Fronober*, *Die Lehre von der Materie und Form nach Alex. d. Gr.*, 1909.—*A. Schneider*, *Die Psychologie Alex. 1903 καὶ 1906*.—*J. Verweyen*, *Das Problem der Willensfreiheit in der Scholastik*, 1909.—*F. Pelster*, *Neue philosophische Schriften Alb. d. Gr.*, 1923.—*J. Peitzmeier*, *Die Tierpsychologie des Albertus M. nach den Quellen dargestellt*, 1923.—*O. Lottin*, *Le droit naturel chez S. Thomas et ses prédecesseurs*, 1925. ἐπιθ. καὶ *Überweg-Geyer*, σ. 739 ἐξ.

¹ Τὸ *Compendium* εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀλβέρτου παρὰ *Borgnet*, τ. 34, 1—306. Ρητέον δὲ ὅτι πολλὰ ἀποσπάσματα αὐτοῦ παρέχει δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰώνος ἀκμάσας φραγκισκανὸς *Ιωάννης Rigaldus* ἐν τῷ *Compendium pauperis fratris minoris*.

² Ἀποσπάσματα παρέχουσιν δὲ *B. Hauréau* (*Hist. de la philos. scol. 2^a, 41—45*) καὶ δὲ *M. Grabmann* *Studien über Ulrich v. Strassburg*, 482—499 καὶ 607—621).

³ Παρὰ *Grabmann* 608. 615.

⁴ Αὐτ. 497.

· Άλλος εκ πάντων τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀλβέρτου κράτιστος ἐγένετο καὶ τὸν διδάσκαλον συνεπλήρωσε καὶ διεριχόντισε Θωμᾶς δ' Ἀκινάτης.

§ 2. Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης.

1. **Βίος καὶ συγγραφή.** Ὁ κορυφαῖος τῶν σχολαστικῶν φιλοσόφων¹ Θωμᾶς ἦτος ἀνεώτατος νίδος τοῦ Λαυδόλφου, κόμιτος τοῦ Aquino, καὶ ἐγεννήθη ἐν Rocca - Secca περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1224 ή κατὰ τὰς πόρχας τοῦ 1225. Ηγετέτης παρεδόθη εἰς τοὺς ἐν Monte Cassino Βενεδικτίνους πρὸς ἐκπαίδευσιν. Κεκοιτημένος δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ ἐξαιρέτων διανοητικῶν προτερημάτων ἐσχεν οὗτῳ τιμεῖται ἐπίδοπιν, ἕστε ἐν ἡλικίᾳ ἐνδεκα ἑταῖρη εἰς τὸ ἐν Νεαπόλει παντοπότιμον, ἐνθα δὲ ἐτη ἐσπούδαισεν. Εὐτερέτερην καὶ σωφροσύνην ἐν τῇ ἐκεῖ κρατούσῃ διαφίσιοῦ τιμήσιας ἐπέρινε τὰς απορδάς εὐδοκιμώτατα. Κατὰ τὸ δέκατον ἔκτον τῆς ἡλικίας ἔτος κατετάχθη εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν παρὰ τὴν θέλησιν τῶν οἰκείων, οἵτινες μάτηην ἐπειράθησαν γὰρ ἀποσπάσωσιν αὐτόν. Υπὸ δὲ τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ τάγματος ἐπέμφθη εἰς Κολωνίαν δύποτε παρ² Ἀλβέρτῳ τῷ μεγάλῳ συνεχίσῃ τὰς σπουδάς. Ο διδάσκαλος διῆδὼν τὴν μεγάλην τοῦ μαθητοῦ εὐφρύναν προεῖπεν ὅτι ἔμελλε ταχέως ἢ φήμη αὐτοῦ νὰ διαδοθῇ ἀνὰ τὸν κόσμον. Οτε δὲ ὁ Ἀλβέρτος ἤλιθε τῷ 1245 εἰς Παρισίους, ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Θωμᾶν, ἵνα οὕτος ἐκεῖ τὰς μελέτας ποιητηριώσῃ. Τῷ 1252 ἐκλήθη εἰς Παρισίους δύποτε διδάσκαλον τὴν θεολογίαν καὶ ἐνεκά τῶν τότε ἐρίδων κατώρθωσεν, ὃς καὶ ὁ Bonaventura, μόλις τῷ 1257 νὰ ἀναγορευθῇ magister καὶ νὰ καταλεχθῇ εἰς τοὺς καθηγητάς. Η φήμη δισημέραι διαδιδομένη ἐπεσπάτο αὐτῷ πλῆθος μαθητῶν πανταχόθεν προστρεχόντων, ἵνα ὑπὸ τοῦ περιφωνύμου ἀνδρὸς διδαχθῶσι τὴν ἐπιστήμην καὶ μυηθῶσι τὴν ὑψηλοτέρων σοφίαν. Τῷ 1259 ή 1260 καταλιπὼν τοὺς Παρισίους ἤλιθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ διέτριψε παρὰ τῷ πάπα μέχρι τοῦ 1268³. Απὸ τοῦ 1268—1272 ἐδιδαξε πάλιν ἐν Πα-

¹ Πηγαὶ περὶ τοῦ βίου τοῦ Θωμᾶ χρησιμεύουσι πρῶτον μὲν ἡ διήγησις τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Baedekοιοι Βαρθολομαίου de Lucca, ἐπειτα δὲ τὰ acta Sanctorum τέλος δὲ αἱ οἰκεῖαι βιογραφίαι τοῦ Γουλιέλμου Τοσσοῦ, τοῦ Βερνάρδου Guidonis καὶ τοῦ Πέτρου Galo.

² Ἐν Ἰταλίᾳ ἐγνώρισε τὸν Γουλιέλμον Mörbeke καὶ παρώντισε γὰρ μεταφράσῃ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους ἀμέσως ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν κειμένων.